

Informace pro rodiče při souhlasném prohlášení rodičů o určení otcovství k dítěti

Část A

Podle Úmluvy o právech dítěte má dítě základní právo znát (oba) své rodiče a právo na jejich péči. Není-li otcovství určeno ze zákona na základě domněnky otcovství manžela matky, má být na prvním místě určeno souhlasným prohlášením rodičů, které se činí buď před matričním úřadem, nebo před soudem (jestliže alespoň jeden z rodičů není plně svéprávný, např. proto, že je nezletilým, lze prohlášení učinit pouze před soudem). Na základě souhlasného prohlášení rodičů dítěte získává muž, který byl takto určen jako otec dítěte, právní postavení rodiče se všemi z toho vyplývajícími povinnostmi a právy, jak v oblasti statusové (určování jména a příjmení dítěte; právo otce dát souhlas s osvojením dítěte; dítě je nepominutelným dědicem po otci), tak v oblasti vyživovací povinnosti, tak zejména v oblasti rodičovské odpovědnosti. Podmínkou je plná svéprávnost otce. Je-li otec nezletilý, vzniká mu pouze povinnost a právo osobní péče o dítě. Je-li otec omezen soudně ve svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti, je její výkon po dobu takového omezení pozastaven. Určit otcovství lze i k dítěti ještě nenarozenému, ale již počatému, podmínkou je, že se toto dítě narodí živé. Nedojde-li výše popsaným způsobem k určení otcovství, může matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud. Soud dokonce může i bez takového návrhu, v případě, že k popsanému určení otcovství nedojde, jmenovat dítěti opatrovníka k podání návrhu na určení otcovství. Bránění určení otcovství matkou není jejím právem, neboť takovým postupem jsou porušována práva přirozeného otce dítěte a zejména osobní i majetková práva dítěte (v oblasti vyživovací povinnosti i v oblasti práva na pozůstalost), jimiž matka nedisponuje. Takový postup by bylo možno v některých případech dokonce považovat za přečin poškození cizích práv podle trestního zákoníku.

Muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může otcovství k dítěti před soudem popřít, jen je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte. Může tak učinit do šesti měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; dojde-li k určení otcovství před narozením dítěte, neskončí lhůta dříve než šest měsíců po jeho narození. Stejně právo má i matka. Je-li návrh na popření otcovství soudu podán po uplynutí popěrné lhůty, může soud rozhodnout, že zmeškání lhůty promíjí, pokud to vyžadují zájem dítěte a veřejný pořádek. Vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva, může soud i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství, bylo-li otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale otec dítěte takto určený nemůže být jeho otcem. Soud zpravidla současně pozastaví výkon jeho rodičovské odpovědnosti. Pro popírání takto protiprávně určeného otcovství nejsou stanoveny žádné lhůty a toto ustanovení je jedním z nástrojů boje proti obchodu s dětmi. V této souvislosti je nezbytné upozornit, že matka a muž, kteří činí souhlasné prohlášení o určení otcovství, ačkoli vědí, že tento muž není otcem dítěte, se mohou dopustit i trestného činu.

Rodiče jsou povinni se dohodnout o jménu a příjmení dítěte, jinak je určí soud.

Vyživovací povinnost vzniká ze zákona narozením dítěte a trvá, dokud není dítě schopno samo se živit (může tedy přestat již před nabytím zletilosti dítěte, zpravidla však bude dnes trvat déle než do zletilosti dítěte či déle než do 26 let věku, obvykle tehdy, pokud dítě studuje). Výživné se plní v pravidelných dávkách a je splatné vždy na měsíc dopředu, ledaže soud rozhodl jinak nebo se osoba výživou povinná dohodla s osobou oprávněnou jinak. Nedohodnou-li se rodiče o plnění vyživovací povinnosti, rozhodne o výživném soud. Výživné pro děti lze přiznat i za dobu nejdéle tří let zpět ode dne podání návrhu na určení výživného soudem. Pro určení rozsahu výživného jsou rozhodné odůvodněné potřeby dítěte a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného je třeba také zkoumat, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika. Dále je třeba přihlídnout k tomu, že povinný o dítě osobně pečuje, a k míře, v jaké tak činí; přihlídně se popřípadě i k péči o rodinnou domácnost. Je-li více osob povinných, které mají vůči dítěti stejné postavení, odpovídá rozsah vyživovací povinnosti každé z nich poměru jejich majetkových poměrů, schopností a možností k majetkovým poměrům, schopnostem a možnostem ostatních. To proto, že vyživovací povinnost mají i prarodiče popř. praprarodiče, přičemž platí, že vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti předchází vyživovací povinnosti prarodičů a dalších předků vůči dítěti a že vzdálenější příbuzní mají vyživovací povinnost, jen nemohou-li ji plnit bližší příbuzní. Tzn., že pokud otec nemůže svou vyživovací povinnost plnit vůbec nebo v dostatečném rozsahu, přechází tato povinnost (také) na jeho rodiče (prarodiče dítěte). Životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte. Pokud to majetkové poměry osoby výživou povinné připouštějí, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor. Rodiče jsou povinni se o výživném dohodnout. Taková dohoda nevyžaduje schválení soudem. Nedohodnou-li se rodiče, rozhodne o výživném soud, a to zpravidla na návrh toho z rodičů, který o dítě pečuje. V případě, že soud rozhoduje o úpravě péče o dítě (o svěřeni do péče), může o výši výživného rozhodnout i bez návrhu.

Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud. Rodičovskou odpovědnost jsou rodiče povinni vykonávat ve vzájemné shodě. Nedohodnou-li se rodiče v záležitosti, která je pro dítě významná zejména se zřetelem k jeho zájmu, rozhodne soud na návrh rodiče; to platí i tehdy, vyloučil-li jeden rodič z rozhodování o významné záležitosti dítěte druhého rodiče. Za významnou záležitost se považují zejména nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte. Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže; soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým rodičem řádně připravit, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat. Rodič, který má dítě v péči, a druhý rodič se musejí zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům nebo co výchovu dítěte ztěžuje. Brání-li rodič, který má dítě v péči, bezdůvodně trvale či opakovaně druhému rodiči ve styku s dítětem, je takové chování důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě ve své péči. Rodiče jsou povinni si vzájemně sdělit vše podstatné, co se týká dítěte a jeho zájmů.

Rodiče mají povinnost a právo zastupovat dítě při právních jednáních, ke kterým není právně způsobilé. Rodiče mají povinnost a právo pečovat o jmění dítěte, především je jako řádní hospodáři spravovat. S peněžními prostředky, o kterých lze předpokládat, že nebudou zapotřebí k úhradě výdajů souvisejících s majetkem dítěte, musí bezpečně nakládat. Nedohodnou-li se rodiče, který z nich dítě při právním jednání zastoupí, rozhodne soud na návrh rodiče, který z rodičů bude za dítě právně jednat a jakým způsobem. K právnímu jednání, které se týká existujícího i budoucího jmění dítěte nebo jednotlivé součásti tohoto jmění, potřebují rodiče souhlas soudu, ledaže se jedná o běžné záležitosti, nebo o záležitosti sice výjimečné, ale týkající se zanedbatelné majetkové hodnoty. Má se za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Tzn., že k řadě běžných právních jednání s postupným nabýváním věku dítěte nabývá dítě i vlastní svéprávnost a vtom případě jej již rodiče nezastupují.

Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud. Přednost má tedy vždy dohoda rodičů, která nevyžaduje souhlas soudu. Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili. Při rozhodování o svěření do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. Soud při rozhodování o svěření dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem. Právo stýkat se s dítětem mají dále osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, zejména tedy prarodiče či sourozenci (a to i polorodi), jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.

Není-li matka dítěte provdána za otce dítěte, poskytne jí otec dítěte výživu po dobu dvou let od narození dítěte a přispěje jí v přiměřeném rozsahu na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Povinnost k úhradě nákladů spojených s těhotenstvím a porodem vznikne muži, jehož otcovství je pravděpodobné, i v případě, že se dítě nenarodí živé. Soud může na návrh těhotné ženy uložit muži, jehož otcovství je pravděpodobné, aby částku potřebnou na výživu a příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem poskytl předem. Soud může rovněž na návrh těhotné ženy uložit muži, jehož otcovství je pravděpodobné, aby předem poskytl částku potřebnou k zajištění výživy dítěte po dobu, po kterou by ženě náležela jako zaměstnankyni podle jiného právního předpisu mateřská dovolená.

Část B

Jestliže není otcovství k dítěti určeno, může orgán pomoci v hmotné nouzi v rámci řízení o žádosti o dávku pomoci v hmotné nouzi na matce požadovat, aby proti muži, který může být otcem dítěte (zná-li jej ovšem matka a/nebo ví-li, kdo otcem může být), podala k soudu návrh na určení otcovství. Orgán pomoci v hmotné nouzi může v této souvislosti informovat matku, aby se obrátila na orgán sociálně-právní ochrany dětí s žádostí o poskytnutí poradenství ve věci uplatňování nároků dítěte na výživné, popřípadě může orgán sociálně-právní ochrany dětí sám o situaci informovat a současně jej požádat o vyjádření podle § 28 věta druhá a třetí zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Orgán sociálně-právní ochrany dětí pak postupuje přiměřeně způsobem popsáním v následujícím odstavci. Podnět soudu na zahájení řízení o určení otcovství z moci úřední ve smyslu § 415 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních však soudu podat nemůže, neboť k takovému úřednímu úkonu nemá založenu zákonem č. 359/1999 Sb., o soc.-práv. ochraně dětí (srov. zejména § 14 odst. 1 cit. zák.), pravomoc.

Pokud pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí získají poznatek o podezření na zneužití institutu souhlasného prohlášení rodičů o určení otcovství k dítěti podle § 779 občanského zákoníku, v rámci pomoci rodičům při řešení „jiných problémů souvisejících s péčí o dítě“ ve smyslu úpravy poradenské činnosti podle § 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte (sdělení č. 104/1991 Sb.), podle něhož se dítěti částečně zbavenému své totožnosti poskytuje potřebná pomoc a ochrana pro její obnovení, projedná situaci s matkou dítěte a mužem, jehož otcovství je nebo má být souhlasným prohlášením určeno. Orgán sociálně-právní ochrany dětí poučí dotčené osoby o právu dítěte znát své rodiče ve smyslu čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (sdělení č. 104/1991 Sb.) a o právu dítěte na zachování své totožnosti a rodinných svazků podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, případně tyto osoby poučí o právech a povinnostech, vyplývajících z poměrů mezi rodiči a dětmi, zejména o vzniku a trvání alimentární povinnosti a o postavení dítěte jako nepominutelného dědice obou svých rodičů.

Pokud orgán sociálně-právní ochrany dětí získá poznatek o podezření na zneužití institutu souhlasného prohlášení otcovství, kdy lze mít za to, že takovým právním jednáním matky a udávaného otce může být obcházena právní úprava zprostředkování osvojení, popř. že jejím cílem může být záměr svěřit dítě do moci jiného ve smyslu § 169 trestního zákoníku, a tato podezření se nepodaří rozptýlit ani na základě poskytnutí poradenství podle předchozího odstavce nebo jiným vhodným způsobem, provede základní vyhodnocení ve smyslu § 10 odst. 3 písm. c) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve spojení se standardem 9c Přílohy k vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Shledá-li orgán sociálně-právní ochrany dětí v rámci základního vyhodnocování, že ze v daném případě jedná o dítě ohrožené ve smyslu § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o soc.-práv. ochraně dětí, zavede dítě do evidence ochrany mládeže a provede podrobné vyhodnocování podle cit. standardu 9c. Návrh na zahájení řízení ani podnět na zahájení řízení o popření otcovství ve smyslu § 793 občanského zákoníku ve spojení s § 419 zákona o zvláštních řízeních však orgán sociálně-právní ochrany dětí podat soudu nemůže, neboť k takovému úřednímu úkonu nemá založenu zákonem č. 359/1999 Sb., o soc.-práv. ochraně dětí (srov. zejména § 14 odst. 1 cit. zák.), pravomoc.